

اینترنت ماهواره‌ای و چالش‌های حکمران‌های سایبری

محمد ابراهیم یزدانی

پژوهشگر حوزه ارتباطات و رسانه

حدود یک سالی هست که شرکت اسپیس ایکس و مدیر جنجالی آن، ایلان ماسک که بیشتر در حوزه محصولات هوافضا، اکتشاف فضایی و مخابراتی کار می‌کند، از تلاش‌های خود برای پرتاب ماهواره‌های نسل دوم برای اینکه ظرفیت شبکه اینترنت ماهواره‌ای خود را افزایش دهد، خبررسانی می‌کند البته اسپیس ایکس باید این اقدام خود را با مجوز کمیسیون ارتباطات فدرال آمریکا (FCC) که مسئول بررسی درخواست این شرکت و صدور مجوز است، انجام دهد. توسعه موضوع اینترنت ماهواره‌ای و همچنین افزایش دامنه تبلیغات فراگیری آن توسط ایلان ماسک، کشورها را با چالش و بحران حکمرانی جدید در حوزه سایبری برای مدیریت و هدایت این فناوری روبه‌رو نموده است. مسئله‌ای که چالش‌های نوینی را برای حکمرانان سایبری کشورها پدید آورده و با واکنش‌های مختلفی روبه‌رو شده است. جدال و نزاع برای رویارویی با این فناوری، این قدر توسعه یافت که بسیاری از حکومت‌ها در سطح ملی و بین‌المللی با این پدیده به مخالفت پرداختند. در نگاهت پیش رو تلاش شده است، بخشی از جدال بین این عنصر جدید حکمرانی سایبری و نقش آن در نزاع‌های بین رسانه‌های بین‌المللی به تصویر کشیده شود. همچنین چالش‌های کشورها با این مهمان ناخوانده ارائه گردد. اینترنت ماهواره‌ای با نقض حاکمیت ملت‌ها و حقوق شهروندی، یکی از پرچالش‌ترین ویژگی‌ها و مؤلفه‌های اینترنت در عصر کنونی است که حکمرانان با آن دست و پنجه نرم می‌کنند.

جدال در حکمرانی

ماه‌های اخیر، چالش شرکت متا (فیس‌بوک، اینستاگرام و واتس‌آپ)، با اتحادیه اروپا درباره مقاومت پیرامون استقرار سرورها در منطقه اروپا، از سرخط‌های اصلی رسانه‌ها در اخبار بوده است. شرکت متا تهدید به تعطیلی خدمات در اروپا را در دستور کار داشت و مقامات اروپایی از سوی دیگر، از این موضوع استقبال می‌کردند. از یک سو نارضایتی شهروندان اروپایی درباره تعطیلی خدمات متا، منجر به اعتراض نسبت به حاکمیت می‌شد و از طرف دیگر، اهتمام جدی اتحادیه اروپا برای مقابله با این غول فناوری منجر به کاهش آمار کاربران فعال روزانه و افت ۲۵ درصدی سهام متا در هفته اول ماه فوریه شد.

چالش‌های نوین امنیتی دولت - ملت در فضای سایبری و صیانت از حریم خصوصی شهروندان، اتحادیه اروپا را بر آن داشت تا رویارویی فعالانه و قانون‌گذاری در قبال غول‌های فناوری را در دستور کار قرار دهد. جدالی که در نهایت منجر به تشدید قوانین و مقررات اتحادیه اروپا درباره غول‌های فناوری و تنظیم‌گری بیشتر اروپا در قبال پلتفرم‌های بزرگ شد.

تحولات دیجیتال با پیشرفت‌های بی‌سابقه‌ای در فناوری همراه بوده است که نحوه زندگی، کار و تعامل افراد و گروه‌های مختلف جامعه

را تغییر داده است. ظهور فناوری‌های جدید سبب پیوستگی و همگرایی فناوری‌های قدیم و جدید با یکدیگر شده است. یکی از محل‌های اختلاف در عرصه حکمرانی فضای مجازی و سایبری، رشد عرصه اینترنت و تحولات آن در دسترسی‌ها است. توسعه انتشار اطلاعات و دسترسی همگانی به فضای سایبر، یکی از عرصه‌های درگیری بین نهادهای صاحب قدرت عرصه سایبری و حکمرانان است. اختلاف‌های اصلی درباره حکمرانی سایبری، موضوعی است که در قوانین و مقررات عمومی حفاظت از داده مجامعی همچون اتحادیه اروپا هم محل نزاع و بحث است.

افزایش ارتباطات و توسعه زیرساختی اینترنت ماهواره‌ای، منجر به ظهور پدیده همگرایی و آشکار شدن اثرات و پیامدهای گوناگونی شده است که اصلاحات نهادهای تنظیم‌گر و حکمرانی سایبر، یکی از موضوعات مهم در سیاست‌های این حوزه بوده است.

ظهور یک عنصر نوین

داستان اینترنت ماهواره‌ای و راه دست‌یابی به اینترنت آزاد، قصه‌ای بود که حدود دو سال قبل توسط ایلان ماسک، مالک شرکت فضایی اسپیس ایکس با معرفی اینترنت ماهواره‌ای استارلینک شروع شد. وی مدعی بود که این نوع از اینترنت، سرعت بالایی در آپلود و دانلود محتوا دارد. در ژوئن ۲۰۲۱، ایلان

ماسک گفت که استارلینک ظرف چند ماه، جهان را فرا خواهد گرفت اما نزدیک به یک سال بعد، این سرویس، به استثنای چند مورد، به طور انحصاری در آمریکای شمالی، اروپا و استرالیا در دسترس قرار گرفته است. این اتفاق هم در حالی رخ داد که بخش عظیمی از کشورهای جهان با حضور این عامل جدید در حکمرانی سایبری خود به مقابله پرداختند؛ برای مثال فرانسه در ابتدا مجوز فعالیت استارلینک در این کشور را صادر کرد اما پس از شکایت دو سازمان فعال محیط زیست فرانسوی که نگرانی‌هایی از جمله تأثیر بر صورت‌های فلکی بر منظره‌های آسمان شب و زباله‌های فضایی مطرح کرده بودند، این مجوز را لغو کرد یا در روسیه، مجلس دومای این کشور تصمیم گرفت افراد و شرکت‌هایی که از سرویس‌های اینترنت ماهواره‌ای غربی استفاده می‌کنند را جریمه کند.

بر اساس خبر پایگاه خبری آرس تکنیکا، این قانون شامل حال سرویس‌های اینترنت ماهواره‌ای استارلینک، وان وب یا دیگر شرکت‌های اینترنت ماهواره‌ای غربی در حال توسعه می‌شود. جریمه‌های پیشنهادی برای کاربران عادی بین ۱۰ تا ۳۰ هزار روبل (۱۳۵ تا ۴۰۵ دلار) و برای شرکت‌ها بین ۵۰ هزار تا یک میلیون روبل (۶۷۵۰ تا ۱۳۵۰۰ دلار) تعیین شده بود.

از سوی دیگر، کشوری همچون هند، نوامبر سال گذشته اعلام کرد، استارلینک حق فعالیت در این کشور را ندارد. قانون‌گذاران هندی گفتند که سرویس اینترنتی استارلینک، برخلاف اینکه مشتریان رزرو حق اشتراک داشتند، مجوزی برای فعالیت در این کشور ندارد. در بیانیه‌ای که در یک وب‌سایت دولتی منتشر شده، آمده است که وزارت ارتباطات دولت هند خاطر نشان کرده است که خدمات اینترنتی استارلینک مجوزی برای ارائه خدمات اینترنت مبتنی بر ماهواره در هند ندارد.

حکمرانی سایبر در عصر آزادی اطلاعات

عالم نوپدید سایبر در حال بلعیدن عالم کنونی است و زیست جهان نوینی را بر پایه فناوری، شتاب و همگرایی در حال شکل دادن است که همه رفتارهای فردی و اجتماعی را در خود جای داده و بزرگ‌تر از عالم عادت شده کنونی است؛ زیرا هر مفهوم و هر پدیده‌ای در این عالم نوپدید دارای بطن‌های مختلف و متنوعی است. عالم سایبر که ما هم‌اکنون در حال گذار و حرکت به سمت این عالم هستیم، در حال دمیدن روح به هر پدیده طبیعی سایبر است. خودروی سایبری، کارخانه سایبری، شهر سایبری، پتروشیمی سایبری و حتی درخت سایبری که دارای امتدادی در فضای سایبر هستند و غیر از کنشگری در عالم عادت شده با روح سایبری، کنش سایبری نیز دارند.

مجازی اعمال کرد و رویکرد دوم، رویکرد تک فضایی است که معتقد است فضای مجازی، متفاوت از فضای واقعی نیست و می‌توان با سیاست‌ها و قوانین نظام‌های سیاسی، به مدیریت آن پرداخت.

براین اساس، چندین سال است که کشورهای مختلف، بازیگران مهم این عرصه از جمله شرکت‌های بزرگ فناوری اطلاعات (گوگل، اپل، فیس‌بوک، آمازون و مایکروسافت) را به عنوان بازیگران قدرتمند عرصه دیپلماسی مجازی به رسمیت شناخته است و تعاملاتی کاملاً مستقل از سازوکارهای دیپلماسی سنتی در روابط بین‌الملل با آنها آغاز کرده‌اند.

تکراری مرکز مطالعات بین‌الملل و استراتژیک مستقر در آمریکا اعلام داشت که در سال ۲۰۱۹ در مجموع بیش از پانصد قانون در سراسر جهان تصویب شده است که همگی بر ضرورت اعمال حق حاکمیت کشورها در تعامل با غول‌های فناوری و ارائه‌دهنده سرویس‌های دسترسی در عرصه سایبری ناظر بوده‌اند؛ از جمله مهم‌ترین مصادیق این رویکرد، ساختار قانون‌گذاری اتحادیه اروپا و قانون‌گذاران اروپایی است که به سمت اعمال قوانین سخت‌گیرانه‌تری در راستای مسئولیت‌پذیری هر چه بیشتر شرکت‌های ارائه‌دهنده سرویس‌های اینترنتی به شهروندان است. بر اساس محدودیت‌های اعمال شده

مفاهیمی همچون واقعیت مجازی با کمک سایبرفیزیکال، اینترنت و همه چیز، در حال ساختن اثر فیزیکی برای اجسامی کاملاً سایبری هستند. کمک یار استاد در زمان تدریس برای بیان اثربخشی آموزش، دستیار سایبری مذاکره‌کننده برای بیان سطوح پیچیده و کشف ابعاد مذاکره، استراتژیست یار برای معمار سازمان و فرمانده نظامی یا هر آنچه شما در خیال و تصور خود بسازید، قابلیت تحقق سایبری با اثر فیزیکال دارد.

چنین عصری و رخدادی که در آن همه چیز با مفهوم سایبر و فضای مجازی گره خورده است، حکمرانی این عرصه با مفهوم حکمرانی سایبر در ادبیات سیاستی کشورها جای باز کرده است؛ به گونه‌ای که یکی از ارکان اصلی در ساختار مدیریتی امور ارتباطات و توسعه زیرساخت‌های فنی در کشورهای توسعه‌یافته، مربوط به مسئله حکمرانی سایبری است. عصر اطلاعات، دنیای دسترسی‌ها و رفع کمترین موانع ایجاد تعاملات و ارتباطات است پس دستیابی به ظرفیت رسیدن به یک سازوکار قانونی برای این حوزه، یکی از اصلی‌ترین مسائل حکمرانی نوین است.

باید گفت امروزه به‌طور کلی دو رویکرد مهم در حکمرانی سایبری مطرح است؛ رویکردی دو فضایی، به این معنا که دنیای مجازی از دنیای واقعی متفاوت است و نمی‌توان قواعد و مقررات دنیای واقعی را بردنیای

در راستای مسئولیت‌پذیری هر چه بیشتر پلتفرم‌ها در قبال محتوای آنها حرکت کرده‌اند. بر اساس محدودیت‌های اعمال شده از سوی قانون‌گذاران اروپایی، پلتفرم‌ها به خاطر به اشتراک‌گذاری محتوای مضر، نامناسب، ناقض قانون کپی‌رایت و سایر موارد نقض قانون، مسئول شناخته می‌شوند.

اگر بخواهیم مجموعه چالش‌های پیش‌روی حکمرانی سایبری در رویارویی با عنصر جدیدی در فضای اینترنت با عنوان اینترنت ماهواره‌ای را برشماریم، به مواردی از جمله دلایل و علل زیر برمی‌خوریم:

الف) مشکلات و بحران‌های نقض حقوق حریم خصوصی و شخصی افراد و ملت‌ها؛ معضلی که در ساختار حکمرانی سایبری کشورها، با رشد و توسعه ابزارهای دسترسی به اینترنت پدید آمده است و ملت‌ها از نقض حریم شخصی شهروندان خودشان معترض هستند و این دسترسی‌ها را از مصادیق دخالت در حقوق ملت‌ها می‌دانند.

ب) رشد فزاینده اختلال در سیستم‌های ارتباطی و اطلاعاتی کشورها؛ افزایش توسعه شبکه‌های ارتباطی و ایجاد ظرفیت‌های دسترسی به اینترنت از طریق ادعاهای شرکت‌های پشتیبان این سرویس‌ها، منجر شده است تا اختلال‌های زیادی در ارتباطات و تعاملات رادیویی کشورها رخ دهد که زمینه نارضایتی سیستم‌های امنیتی و اطلاعاتی را در کشورهای مختلف فراهم آورد.

از سوی قانون‌گذاران اروپایی، شرکت‌ها به خاطر ایجاد دسترسی‌های بدون قاعده و مجوز به اینترنت و فضای مجازی، ناقض قانون شناخته می‌شوند و باید پاسخگو باشند.

چالش‌های حکمرانی سایبر با اینترنت ماهواره‌ای

مرکز مطالعات بین‌الملل و استراتژیک مستقر در آمریکا اعلام داشت که در سال ۲۰۱۹ در مجموع بیش از پانصد قانون در سراسر جهان تصویب شده است که همگی بر ضرورت اعمال حق حاکمیت کشورها در تعامل با غول‌های فناوری و دیگر پلتفرم‌ها در عرصه سایبری ناظر بوده‌اند؛ از جمله مهم‌ترین مصادیق این رویکرد، ساختار قانون‌گذاری اتحادیه اروپا و قانون‌گذاران اروپایی است که به سمت اعمال قوانین سخت‌گیرانه‌تری

بخش‌ها، با دخالت در وقایع اجتماعی کشورها، سوگیری‌هایی پدید می‌آورند و زمینه‌های نارضایتی و یا تشویش اذهان ملت‌ها را بیش از پیش فراهم می‌کنند.

اظهارنظرهای مدیران مجموعه‌هایی که مدعی توسعه اینترنت ماهواره‌ای بودند، در وقایع و اغتشاشات سال ۱۴۰۱ ایران، یکی از همین جهت‌گیری‌ها بود که هرروز کشورمان را خطاب قرار می‌دادند که دسترسی به اینترنت ماهواره‌ای برای معترضین و مخالفین برقرار می‌شود و حاکمیت را زیر سؤال می‌برند.

اما آنچه که مهم است تا بدان اشاره شود، روند بین‌الملل حکمرانی ذیل ادبیات مختلف توسعه اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و تعدیلات ساختاری دولت‌ها، طی نیم‌قرن اخیر است. اقدامی که جملگی و همگی به یک‌باره طی ۶ سال در جمهوری اسلامی ایران، به وقوع پیوسته است و فضای رسانه‌ای کشور به عبارتی در سه بخش دولتی، خصوصی و مردمی، رشد و توسعه یافت؛ از این رو با توسعه پیام‌رسان‌های اجتماعی توسعه دسترسی‌ها، بازیگران بخش اینترنت، اثرگذاری بیشتری بر روابط اجتماعی و سیاسی جامعه دارند.

ج) نقض قوانین بین‌المللی و حاکمیتی ملت‌ها در حوزه امنیت سایبری؛ با توجه به توسعه زمینه‌های سایبری در عصاره‌تباطات، هر یک از کشورها دارای قوانین حاکمیتی و سایبری هستند. وقوع رشد دسترسی به اینترنت و پدید آمدن مسائلی همچون اینترنت ماهواره‌ای، منجر شده است تا قوانین داخلی و بین‌المللی حوزه سایبری کشورها مورد نقض واقع شود.

د) ایجاد زمینه‌های وقوع بحران‌های سیاسی، امنیتی، اجتماعی و... دسترسی اینترنت ماهواره‌ای در کشورهای مختلف که در حال گذر از بحران‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی هستند، منجر شده است تا دسترسی به پلتفرم‌ها و ابزارها افزایش یابد و زمینه‌های وقوع بحران‌های مختلف را در کشورهای تابع پدید آورد. مسئله‌ای که در منطقه آسیای شرقی و کشور خودمان حائز اهمیت و حساسیت است.

جمع‌بندی

تحلیل کلی روند حکمرانی سایبری و راهبرد نظام رسانه‌ای فعال در بخش فضای مجازی و اینترنت، نشان می‌دهد که نظام‌های سرمایه‌داری با ایجاد امکان‌های مختلف از جمله افزایش دسترسی به اینترنت، بازیگری و دخالت در نوع رویارویی با رسانه‌های جمعی در تلاش است سلطه سیاسی و فرهنگی خودش را بر ملت‌ها حفظ نماید. این وضعیت بیشتر زمانی مشهود می‌شود که سازمان‌های رسانه‌ای سرمایه‌دار این